

AKI ARPONEN

Sveitsiläisen piispan taulurelikvaario Porvoon museon kokoelmissa

Porvoon museoon lähetettiin runsas sata vuotta sitten esine, johon liittyy niukasti taustatietoja. Oli selvää, että kyseessä oli katoliseen reliikkikulttiin liittyvä esine, taulunmuotoinen pyhäinjäännöissäiliö. Siihen liimatun paperilapun perusteella voitiin myös todeta, että esineen aikaisempi omistaja ei ollut suomalainen. Mutta miten esine oli joutunut Suomeen? Tässä artikkelissa selvitetään tämän Suomessa suhteellisen ainutlaatuisen esineen ominaisuuksia ja alkuperää sekä sen vaiheita ennen museokokoelmiin joutumista.

Pernajalaisen Sjögårdin kartanon omistaja Otto Lindholm lähetti vuoden 1901 lopulla Porvoon museoyhdistykselle muutamia esineitä museon kokoelmiin talletettavaksi. Lähetys sisälsi alppitähden (*edelweiss*), vuorikristalleja ja ametisteja, koralleja, kaksi vanhaa kirjaa sekä taulurelikvaarion, joka sai luettelonumerokseen BM247. Esineet vaikuttavat ensi silmäyksellä varsin satunnaisilta, mutta joillakin niistä on yhteinen maantieteellinen alkuperä: alppitähhti kasvaa korkealla vuoristossa, vuorikristallien ja ametistien ilmoitetaan olevan Sankt Gotthardista, ja taulurelikvaarion taakse liimatun paperilapun mukaan sen on omistanut Fribourgin piispa. Ainakin nämä esineet ovat siis peräisin Sveitsistä.

Otto Wilhelm Lindholm syntyi Loviisassa 27.7.1843 (Hiski–Loviisa–Kastetut). Loviisan kaupungin palon jälkeen, vuonna 1855, hän muutti vanhempiensa mukana Turkuun, jossa jatkoi koulunkäyntiään Åbo Gymnasiumissa. Suoritettuaan ylioppilastutkinnon hän opiskeli Helsingin yliopistossa, josta hän valmistui filosofian maisteriksi 1873 (*Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899*). Vuonna 1875 Otto Lindholm nai Pernajassa sijaitsevan Sjögårdin kartanon omistajan, leskeksi jääneen Christina Emilia Holmin (o.s. Falckenheim) tyttären, Emilia Mathildan eli Mimmin (Hiski–Myrskylä–Kastetut; Hiski–Pernaja–Vihityt). Otto Lindholm sai vuonna 1882 senaatilta luvan perustaa Helsinkiin yksityisen kauppakoulun (Privata Handelsläroverket i Helsingfors), jonka johtajana hän toimi vuoteen 1887. Oppilaitoksen siirrettyä Edvard Hedengrenin omistukseen Lindholm muutti Pernajan Sjögårdiin, jonka omistajaksi hän tuli 1888 Christina Emilia Holmin kuoltua. (Businesscollage; Carpelan 1942, 99.) Otto Lindholmin vaimo, Mimmi, oli kuitenkin terveydeltään heikko, joten he oleskelivat pitkiä jaksoja ulkomailla ja asuivat pääasiassa Ruotsissa. Otto Lindholm kuoli Nynäsissä

parantolassa, Tukholman lähellä 24.1.1909 (*Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899*). Häntä jäivät vaimon lisäksi kaipaamaan mm. hänen veljensä, taidemaalari Berndt Lindholm perheineen. Mimmi Lindholm kuoli seuraavana vuonna. (*Hufvudstadsbladet* 21.2.1910; *Östra Nyland* 27.1.1909.)

Lindholmit matkustivat usein ulkomaille, mutta Sveitsin-matkan syystä tai ajankohdasta ei ole säilynyt dokumentteja. Vuonna 1886 heidän tiedetään viettäneen aikaansa Norjassa, Laurvikin (nykyinen Larvik) kylpylässä, mikä on ymmärrettävää Mimmi Lindholmin terveysongelmien takia (*Fredrikshamns Tidning* 7.7.1886). Mahdollisesti sanomalehdet ovat houkuttelleet Lindholmit Norjaan, sillä ennen heidän matkaansa Laurviks Mineralkilder og Bad oli mainostanut *Helsingfors Dagbladissa* (1.5.1883) rikkipitoisia, emäksisiä lähteitään, mutakylpyjään, pneumaattisia käsittelyjään jne., jotka auttoivat mm. krooniseen katarriin, reumatismiin, hermostuneisuuteen ja iho-ongelmiin. Myös Sveitsistä, sen alppi-ilmastosta ja lukuisista terveyslähteistä kirjoitettiin: mm. itäsveitsiläisestä Davosista kerrottiin runsaasti suomalaisissa sanomalehdissä vuodesta 1869 alkaen. Porvoon museoyhdistykselle luovutettujen vuorikristallien ja ametistien perusteella voitaisiin olettaa, että Lindholmit kävivät tutustumassa vuosina 1871–1881 rakennettuun Sankt Gotthardin rautatietunneliin Etelä-Sveitsissä (rakentamista selostettiin mm. *Finlands Allmänna Tidningissä* 26.4.1880). Taulurelikvaarion entinen omistaja oli kuitenkin läntisessä Sveitsissä sijaitsevan hiippakunnan piispa Toby Jenny. Mimmi Lindholmille osoitetun postilähetyksen, joka oli palautettu Veveystä Helsingin postikonttoriin kesäkuussa 1901 (ks. *Suomalainen Wirallinen Lehti* 17.7.1901) perusteella voidaan todeta, että hän oli tuona keväänä viettänyt aikaansa nimenomaan Länsi-Sveitsissä, tarkemmin Genevenjärven rannalla sijaitsevassa Veveyn kaupungissa. Kyseinen kaupunki oli jo pitkään nauttinut terveysmatkailijoiden suosiota, ja suomalaiset kulttuuripiirit löysivät sen 1900-luvulle tultaessa. Vevey oli tuttu mm. taidemaalari, kirjailija Helena Westermarckille ja historioitsija, kirjailija Alma Söderhjelmille. Taidemaalari, professori Adolf von Becker kuoli siellä 1909. (*Framtid* 27.5.1910, *Nutid* 6/1904, *Östra Finland* 25.8.1909).

Reliikit ja relikvaariot

Otto Lindholmin Porvoon museoyhdistykselle lahjoittamista esineistä huomattavin on taulun muotoon tehty relikvaario eli pyhäinjäännösastia, joka sisältää yhdeksän reliikkiä eli

pyhäinjäännöstä. Reliikit ja niihin liittyvä pyhimyskultti on eräs keskeisimmistä kristinuskoon liittyvistä piirteistä. Sen syntyajankohtana pidetään 100-luvun puolessa välissä kuolleen Smyrnan (nykyinen Izmir, Turkki) piispan, Polykarpoksen luiden tallettamista ja kunnioittamista (Angenendt 1989, 9; 1994, 149; Lutterbach 2013, 14). Aluksi reliikkikultti kohdistui pyhinä pidettyjen henkilöiden ruumiin, myöhemmin myös erillisten ruumiinosien kunnioittamiseen. Koska ihmisessä on rajallinen määrä materiaalia, suosittujen pyhimysten ruumiilliset reliikit loppuivat aikanaan. Vähitellen reliikkeinä alettiin pitää myös sellaista materiaalia tai sellaisia esineitä, jotka ovat olleet yhteydessä pyhimykseen. Reliikiksi voidaan siten lukea niin pyhimyksen luun kappale, hänen pitämänsä vaateparren osa kuin hänen haudastaan talletettu maa-aines (ks. esim. Angenendt 1989, 12–15; 1994, 149–158; Lutterbach 2013, 13). Reliikki on siten konkreettinen ilmentymä uskonsa puolesta surmatusta henkilöstä, marttyyristä, tai muusta pyhästä henkilöstä, jonka elämä on ollut kristinuskon näkökulmasta esimerkillinen. Sen enempää reliikkiä kuin sen edustamaa pyhimystäkään ei palvottu, vaan kunnioitettiin, ja sen vastineeksi voitiin olettaa, että pyhimys antaa kunnioittajastaan myötämielisen kuvan Jumalalle, joka puolestaan voi osoittaa kunnioittajalle suopeutta ja mahdollisesti täyttää tämän toiveita. Nikean toisen kirkolliskokouksen (787) päätöksen mukaisesti kirkkoa ei voitu vihkiä, jos siinä ei ollut reliikillä varustettua alttaria (Angenendt 1989, 10–11; Bartlett 2013, 445–446). Usein reliikkejä pyrittiin kuitenkin hankkimaan paljon yli vähimmäistarpeen. Koska kuuluisien pyhimysten reliikit houkuttelivat pyhiinvaeltajia, tuottivat reliikit kirkolle mainetta ja alueelle vaurautta. Kaikki reliikit eivät suinkaan sijainneet kirkkojen alttareissa, eikä edes kirkoissa, vaan niitä saatettiin kantaa mukana esim. ns. enkolpion-risteissä. Neljännessä Lateraanikonsiilissa (1215) määrättiin, että reliikit piti säilyttää astioissa (Freeman 2012, 143). Viimeistään tässä vaiheessa relikvaarioiden valmistus alkoi kukoistaa, ja Ranskassa, Limogesissa tuotettiin lähes tehdasmaisesti kuparikuoria, emalikoristeisia relikvaarioita, jotka muistuttavat yksinkertaista kirkkorakennusta. Keskiajalla laatikkomaisten säilytysastioiden rinnalle ilmaantuivat mm. relikvaariot, jotka muodollaan kertoivat sisältämänsä reliikin yhteydestä pyhimyksen tiettyyn ruumiinosaan (keskiajan relikvaarioista yleensä ks. esim. Grimme 1972). Vaikka taulumaisten relikvaarioiden painopiste on uudella ajalla, alettiin niitä valmistaa jo 900-luvulla (Braun 1940, 262).

Porvoon taulurelikvaarion valmistustekniikka, valmistaja ja ajoitus

Porvoon taulurelikvaario (leveys 22,5 cm, korkeus 26,5 cm, syvyys 5,0 cm; kuva 1) edustaa tyyppiä, jota suosittiin Keski-Euroopassa 1600-luvulta 1800-luvulle. Siinä on mustalla kankaalla verhoiltu puulaatta, johon reliikit ja niiden tunnistamista helpottavat paperiliuskat eli autentikat on kiinnitetty liimaamalla. Reliikkejä suojaa lasi, joka rajoittuu yksinkertaiseen, kullattuun puukehykseen. Silmiinpistävin piirre on reliikkien ympärille levittäytyvä, lähes koko pinnan peittävä kolmiulotteinen, kasviaiheinen koristelu, joka on valmistettu kristalleista, helmistä ja paperista. Valmistustekniikkansa takia tyyliä kutsutaan paperifiligraanikoristeluksi (ransk. *paperoles* eli *papier roulés*, engl. *quilling* tai *scrollwork*, saks. *Krüllarbeit*; paperifiligraanien teknisestä toteutuksesta ks. esim. Landgraf 2001). Paperifiligraanisia relikvaarioita valmistivat erityisesti nunnat, johon viittaa tyylin toinen saksankielinen nimi, *Klosterarbeit*. Samalla tekniikalla luostareissa koristettiin myös reliikkirasioita ja uskonnollisaiheisia tauluja. Paperinauhojen, kristallien ja helmien lisäksi niihin voitiin lisätä koralleja sekä kuva-aiheita ja vahasta tai luusta valmistettuja reliefejä.

Kuva 1.

Paperifiligraanitekniikan kehitys liittyy vahvasti vastauskonpuhdistusajan ilmapiiriin katolisessa kirkossa. Trenton vuonna 1563 päättyneessä kirkolliskokouksessa korostettiin mm. pyhiinvaellusmatkojen, pyhimyskultin ja luostarielämän merkitystä. Tämän seurauksena reliikkien kysyntä kasvoi ja samalla niiden säilytysastioiden tarve lisääntyi. Paperifiligraanitekniikka soveltui tässä tilanteessa mainiosti tyydyttämään kysyntää, sillä siinä yhdistyvät useat luostarijärjestöjen painottamat hyveet: työ vaati aikaa ja kärsivällisyyttä, joten työhön oli omistauduttava rukouksen tapaan, ja käytetty materiaali, paperi, korosti vaatimattomuutta. Paperifiligraanitekniikan ydinalueeksi muodostuivat Alpit, mutta myöhemmin se levisi myös Itä- ja Etelä-Ranskaan. Tekniikkaan olivat erikoistuneet mm. karmeliitta-, kartusiaani-, sisterssiläisnunnat. (Gordan 2012.) Porvoon taulurelikvaarion valmistajasta ei ole tietoa. Mitä todennäköisimmin se on kuitenkin tehty aikaisemman omistajansa, piispa Toby Jennyn kotikaupungissa, Fribourgissa. Täällä on edelleen useita nunnaluostareita, joista erityisesti visitaatiosisarten luostarissa on valmistettu paperifiligraanein koristettuja taulurelikvaarioita (Lehnherr 2003, 22 sekä kuvat sivuilla 21–23 ja 25–27). Eräs visitaatiosisarten Fribourgin taide- ja historiamuseon (Musée d'art et d'histoire Fribourg / Museum für Kunst und Geschichte Freiburg) kokoelmiin deponoima taulurelikvaario (koko 43 x 27 cm, kuva 1) muistuttaa Porvoon taulurelikvaariota.

Relikvaarioiden tähtimäiset keskuskuviot ovat lähes identtiset. Tämä vahvistaa käsitystä, että Porvoon relikvaario on peräisin Fribourgista, ja sen valmistuspaikka on visitaatiosisarten luostari. Fribourgin taulurelikvaarion valmistusajankohdaksi on arveltu 1800-lukua. Porvoon taulurelikvaarion omistajatietojen perusteella molempien relikvaarioiden ajoitukseksi sopii 1800-luvun alkupuoli.

Porvoon taulurelikvaarion sveitsiläiset omistajat

Porvoon taulurelikvaarion taakse on liimattu paperilappu, jossa kerrotaan sen sveitsiläisistä omistajista (kuva 2). Musteella kirjoitetussa tekstissä todetaan:

Reliquaire ayant
appartenu á
Monseigneur Toby Jenny
Eveque de Freiburg et
qu'a sa Mort il avait legué
á Mr Segesser, son domestique

Vapaasti suomennettuna teksti kuuluu: relikvaario on kuulunut Fribourgin piispalle, Toby Jennylle, joka on jättänyt sen perinnöksi palvelijalleen, herra Segesserille.

Kuva 2.

Fribourgin piispalla tarkoitetaan Lausannen ja Geneven hiippakunnan katolista piispaa, jonka piispanistuin sijaitsi Fribourgin kaupungissa. Toby Jenny (oik. saks. Peter Tobias Jenny, ransk. Pierre-Tobie Yenni) oli vuodesta 1815 Lausannen piispa ja sittemmin, vuodesta 1821, Lausannen ja Geneven yhdistetyn hiippakunnan ensimmäinen piispa. Vasta 1924 hiippakunnan nimeen lisättiin itse piispanistuimen, Fribourgin nimi. Hiippakunta käsittää nykyään Sveitsin läntisimmän osan eli Fribourgin, Geneven, Vaudin ja Neuchâtelin kanttonit. (Roman Catholic Diocese of Lausanne, Geneva and Fribourg.)

Toby Jenny (kuva 3) oli syntynyt Morlonissa, Fribourgin kanttonissa 27.12.1774.

Seitsenvuotiaana hän muutti Vuissensiin, jossa hänen enonsa toimi pappina. Tältä Jenny sai ensimmäiset oppinsa. Kaksitoistavuotiaana hän meni Fribourgin jesuiittakollegiumiin.

Vuonna 1792 Jenny aloitti teologian opiskelun, mutta heti seuraavana vuonna hän matkusti

Italiaan, Rooman saksalaiseen kollegiumiin. Neljän vuoden opiskelun jälkeen Jenny valmistui teologian tohtoriksi. Palattuaan takaisin Sveitsiin Jenny vihittiin papiksi 23.9.1797. Hän toimi kotiopettajana huomattavissa fribourgilaisperheissä. Vuonna 1800 hänet nimitettiin papiksi Fribourgin lähellä sijaitsevan Praromanin kylään. Tehtyään neljätoistavuotisen uran pappina hänet valittiin Lausannen piispaksi 21.3.1815. Hän teki lukuisia matkoja hiippakunnassaan, joka Fribourgin kanttonia lukuun ottamatta oli uskonnoltaan selvästi protestanttinen. Koululaitoksen kehittäminen oli eräs Jennyn suurimpia saavutuksia: hänen vuonna 1816 tekemänsä ehdotus maaseutukoulujärjestelmästä toteutettiin tietyin muutoksin. Lisäksi hän perusti 1818 uudelleen jesuiittakollegiumin Fribourgiin, ja uudisti hiippakuntakatekismuksen (Yenni 1821). Jenny kuoli 8.12.1845 Fribourgissa. (*Kirchliche Nachrichten, Schweiz* 1846, 154–158.)

Kuva 3.

Taulurelikvaarion takana olevan tekstin mukaan piispa Jenny testamenttasi relikvaarion palvelijalleen, herra Segesserille. Fribourgin kanttonin arkistossa tehdyn selvityksen mukaan herra Segesser on todennäköisesti Fribourgin kaupungin vuoden 1845 väestökirjanpidossa mainittu 20-vuotias tallirenki (etunimi lyhennetty Jh), joka on merkitty talon numero 196 kohdalle (Fribourg 1845). Kyseinen rakennus sijaitsi Rue de Lausannella kuten nykyinen hiippakunnan virasto, joka tuolloin toimi piispan virkatalona. Herra Segesserin kotipaikaksi on merkitty Luzern. Etunimen lyhenteen ja kotipaikan perusteella kyseessä on samainen Joseph Segesser, joka asui Fribourgissa, talossa numero 100 jo vuonna 1834; tosin iäksi on 1834 merkitty kuusi, joten hänen syntymävuotensa olisi 1828, eikä 1825 kuten vuoden 1845 väestökirjanpito antaa ymmärtää (Fribourg 1834). Vuoden 1845 jälkeen laadituissa Fribourgin kaupungin väestökirjanpidoissa Joseph Segesserin nimeä ei esiinny.

Reliikkien edustamat pyhimykset

Porvoon taulurelikvaario sisältää yhdeksän erittäin pientä luupalaa (kuva 4). Kuhunkin reliikkiin liittyy paperinen autentika, johon on tekstattu reliikin edustaman pyhimyksen nimi. Autentikatekstit ovat ylhäältä alas ja vasemmalta oikealle lukien: St Jean Bap., St Philippe Ap, Ste Justine, Ste de Chantal, S. F. de Sales, St Fs. Xavier, St Basile, Ste Thérèse ja Ste Colombe M. Henkilöiden tunnistamista helpottavat niiden nimien oheen merkityt ranskankieliset

lyhennykset: S. tai St (saint), miespyhimys; Ste (sainte), naispyhimys; Ap (apôtre) apostoli ja M (martyr tai martyre), marttyyri (Dupont 1857, 36). Lisäksi voidaan todeta, että Bap. (St Jean Bap.) on lyhennys sanasta Baptiste, Kastaja (esim. du Fresne du Cange 1665) sekä F. ja Fs. (S. F. de Sales ja St Fs. Xavier) lyhennyksiä nimestä François (esim. de Sales 1676 ja Vassel de Fautereau 1862, 50). Aukikirjoitettuna nimet kuuluvat siis: Saint Jean Baptiste, Saint Philippe apôtre, Sainte Justine, Sainte de Chantal, Saint François de Sales, Saint François Xavier, Saint Basile, Sainte Thérèse ja Sainte Colombe martyre. Osa näistä pyhimysten nimistä esiintyy suomen kielessä lähes samassa muodossa kuin ranskassa tai niiden suomenkielinen vastine on selvä (suomenkieliset pyhimysnimet, ks. esim. liturginen kalenteri). Näitä ovat Johannes Kastaja (Jean Baptiste), apostoli Filippus (Philippe apôtre), Frans Salesilainen (François de Sales) ja Francisco Xavier (François Xavier). Joidenkin nimien kohdalla pyhimyksen tunnistaminen ei ole näin yksioikoista. Niinpä Sainte de Chantal viittaa Pyhään Jeanne Françoise de Chantaliin eli Jeanne Françoise de Frémyotiin, joka oli Chantalin paronitar; hänen nimestään käytetään myös muotoa Jeanne de Chantal (esim. Ravier 2007). Sainte Thérèse voi tarkoittaa useaa Pyhää Teresaa, mutta Jeesus-lapsen Teresa (eli Lisieux'n Teresa, Marie Françoise Thérèse Martin; Guiley 2001, 323–325), Pyhän Ristin Teresa Benedicta (Edith Stein; Guiley 2001, 321–322) ja Äiti Teresa (Agnes Gonxha Bojaxhiu) ovat kaikki kuolleet taulurelikvaarion valmistumisen jälkeen. Sainte Thérèse viitanee siis näitä varhemmin eläneeseen Jeesusksen Teresaan eli Ávilan Teresaan (esim. De Goedt 1993, 5; Guiley 2001, 317–321). Myös Basile- eli Basileios-nimisiä pyhimyksiä on enemmän kuin yksi. Näistä Ancyran (nyk. Ankara Turkissa) Pyhä Basileios oli marttyyri, mikä oletettavasti olisi tuotu esille autentikassa kirjaimella M (Thurston ja Attwater 1990a, 658). Muita Basileioksia ovat Konstantinopolin läheisyydessä elänyt erakko Pyhä Basileios nuorempi ja provencelainen Aix'n piispa Pyhä Basileios eli Basilus (Dictionnaire 1818, 15; Thurston ja Attwater 1990a, 688–689). Merkittävin Pyhä Basileios on Kappadokian Kesarean arkkipiispana toiminut Pyhä Basileios, jonka nimeen usein liitetään määre Suuri (Thurston ja Attwater 1990b, 539–542). Oletettavasti taulurelikvaarioon on haluttu liittää juuri hänen, kirkkoisän, reliikki, mutta Saint Basile voi toki viitata myös toiseen edellä mainituista Pyhistä Basileioksista. Taulurelikvaarion kenties vaikeimmin tunnistettavia ovat pyhimykset, joita edustavat nimet Sainte Justine ja Sainte Colombe martyre. Saint Justine eli Pyhä Justina voi viitata ainakin kahteen pyhimykseen: Padovan Justinaan ja Justina Antiokialaiseen (vrt. Suomen ortodoksinen kirkko). Sainte Colombe puolestaan viitanee Sensin Pyhään

Colombeen, mutta muitakin marttyyrikuoleman kärsineitä Colombe-nimisiä pyhimyksiä on olemassa.

Kuva 4.

Karkeasti ottaen taulurelikvaariossa edustetut pyhimykset voidaan jakaa kolmeen ryhmään: *Uudessa Testamentissa* mainitut henkilöt, myöhäisantiikin aikana eläneet pyhimykset sekä uuden ajan alun pyhimykset. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat taulun ylärivissä esiintyvät Pyhät Johannes Kastaja ja apostoli Filippus.

Uudessa Testamentissa mainitut pyhimykset Johannes Kastaja ja apostoli Filippus

Johannes Kastajan syntymän juhlapäivä on 400-luvulta asti ollut 24. kesäkuuta, ja hänen marttyyrikuolemaansa on muistettu 300–400-luvulta alkaen 29. elokuuta. Johannes Kastaja on mm. arkkitehtien, maanviljelijöiden, värjäreiden, parkitsijoiden ja paimenten suojelija, ja hän varjelee mm. epilepsialta, pelolta ja lastentaudeilta. Kerrotaan, että mestauksen jälkeen Johannes Kastajan päätä pidettiin Herodeksen linnassa, josta se myöhemmin joutui Sisiliaan ja vuoden 290 tienoilla Konstantinopoliin. Lopulta, vuonna 1206, pääreliikki päätyi Ranskaan, Amies'n katedraaliin. Johannes Kastajan pyhainjäännöksiä on myös mm. Rooman Lateraanikirkossa (ital. San Giovanni in Laterano). (Melchers 1978, 384–386, 552–554.)

Apostoli Filippus mainitaan usein toisen apostolin, Jaakob nuoremman kanssa, ja katolisessa kirkossa heillä onkin yhteinen muistopäivä, 3. toukokuuta. He ovat molemmat kauppiaiden, hatuntekijöiden ja veranvanuttajien suojelijoita. Legendan mukaan apostoli Filippus koki marttyyrikuoleman Hierapoliksessa, Fryygiassa (nykyistä Turkkiä) vuosien 54 ja 90 välillä. Hänen pyhainjäännöksensä joutuivat sittemmin Konstantinopoliin ja edelleen Roomaan (12 pyhän apostolin, italiaksi Santi dodici apostoli, kirkkoon). Niitä on myös mm. Ranskassa (Pariisissa, Toulousessa ja Troyes'ssa), Saksassa (Kölnissä ja Andechsissa) ja Tšekissä (Prahassa). (Melchers 1978, 267–268.) Vuonna 2011 uutisoitiin apostoli Filippuksen haudan löytyneen Turkista, Pamukkalen (antiikin Hierapolis) läheltä, mutta myöhemmissä tutkimuksissa hauta osoittautui tyhjäksi (Yle 27.7.2011; *Bible History Daily*, January 2012).

Myöhäisantiikin ajan pyhimykset Colombe, Justina ja Basileios

Pyhän Colomben reliikki kuuluu todennäköisesti espanjalaiselle neitsyelle, joka välttyäkseen epäjumalanpalvonnalta pakeni Galliaan (Ranskaan). Legendan mukaan hänet mestattiin keisari Aurelianuksen (keisarina 270–275) käskystä lähellä Sensin kaupunkia. Autentikassa, nimen nimen perässä oleva M-kirjain viittaa juuri marttyyriuteen. Hänen haudalleen rakennettiin sittemmin Sensin luostarikirkko. Sensin Pyhän Colomben ohessa Cordovan Pyhä Colomba on marttyyri, mutta hänen kulttinsa keskittyi Espanjaan, joten kyseinen reliikki kuuluu todennäköisemmin Sensin Pyhälle Colombelle. Ranskassa on useita Pyhän Colomben mukaan nimettyjä seurakuntia, ja hän on Andorran suojeluspyhimys. Sensin Pyhän Colomben muistopäivää vietetään 31. joulukuuta. (Thurston ja Attwater 1990d, 645.)

Pyhistä Justinoista mainittakoon ensin Pyhä Justina antiokialainen. Hänen legendaansa liittyy erottamattomasti toinen henkilö, Pyhä Cyprianus. Heidän kulttinsa levisi laajalle viimeistään 300-luvulta alkaen. Justina oli kristitty, Antiokiassa elänyt neito, johon nuori pakana, Aglaïdes, oli mieltynyt. Koska Aglaïdes ei muuten saanut Justinaa omakseen, pyysi hän taikuri Cyprianukselta apua. Justina pystyi kuitenkin torjumaan taikuuden rukouksilla, jonka takia Cyprianus uhkasi jättää Paholaisen palvelemisen. Cyprianus sai nyt Paholaisen vastaansa, mutta torjui sen ristinmerkillä. Pappi Eusebiuksen johdatuksella Cyprianus kääntyi kristinuskoon, poltti taikuutta käsittelevät kirjansa ja antoi omaisuutensa köyhille. Tapauksen seurauksena Justina leikkasi hiuksensa, pyhitti neitsyytensä Jumalalle ja antoi myös omaisuutensa köyhille. Sittemmin Cyprianuksesta tuli Antiokian piispa. Myöhemmin Cyprianus ja Justina joutuivat Diocletianuksen (keisarina 284–305) vainojen kohteeksi. Justina ruoskittiin ja Cyprianusta revittiin rautakoukuin. Viimein heidät lähetettiin keisari Diocletianuksen eteen Nicomediaan (nykyinen Izmit Turkissa), jossa heidät mestattiin. Cyprianuksen ja Justinan yhteistä muistopäivää vietetään 26. syyskuuta. (Melchers 1978, 191–193; Thurston ja Attwater 1990c, 652–654.)

Toinen Pyhä Justina, jonka reliikki voisi tässä tulla kysymykseen, on Padovassa, Italiassa elänyt neitsyt, joka legendan mukaan surmattiin miekalla ensimmäisellä vuosisadalla (toisten lähteiden mukaan vasta 303/304). Pyhän Justinan kultista tuli varhain suosittu, ja hänen kunniaukseen rakennettiin Padovaan 500-luvulla kirkko (Basilica di Santa Giustina). Hänen oletetut reliikkinsä löydettiin kyseisestä kirkosta vuoden 1117 maanjäristyksen jälkeen. Padovan Pyhän Justinan muistopäivä on 7. lokakuuta. (Thurston ja Attwater 1990d, 50.)

Kuten aiemmin tuli mainituksi, on Pyhiä Basileioksia useita. Näistä merkittävin on Kappadokian Kesarean (nykyinen Kayseri Turkissa) arkkipiispa, joka tunnetaan nimellä Pyhä Balileios Suuri (329–379). Basileios syntyi kristittyyn perheeseen. Hän opiskeli Konstantinopolissa ja Ateenassa, ja palattuaan Kesareaan opetti retoriikkaa, mutta luopui siskonsa, Macrinan vaikutuksesta maallisesta urastaan. Basileios vieraili Egyptissä, Palestiinassa, Syyriassa ja Mesopotamiassa useissa tärkeissä luostareissa tutustuakseen uskonnolliseen elämään. Palattuaan Kesareaan hän keskittyi rukoilemiseen ja opiskeluun. Basileioksen ympärille kerääntyneestä kuulijakunnasta muodostui Vähän-Aasian ensimmäinen luostarikunta. Basileios kirjoitti tälle säännöt, joita sovelletaan edelleen itäisen kirkon luostareissa. Myöhemmin hänestä tuli Kesarean piispan apulainen ja tämän kuoltua, 370, Kesarean piispa. Basileios kehitti jumalanpalveluselämää ja perusti Kesarean ulkopuolelle sairaalan köyhille. Basileiosta pidetään yhtenä kaunopuheisimpana kirkonmiehenä kautta aikain, ja kirjallisen toimintansa ansiosta hänellä on tunnustettu asema kirkonopettaja. Pyhän Basileios Suuren muistopäivä on 2. tammikuuta. (Guiley 2001, 39–40; Melchers 1978, 7–9; Thurston ja Attwater 1990b, 539–542.)

Uuden ajan alun pyhimykset Francisco Xavier, Ávilan Teresa, Jeanne Françoise de Chantal ja Frans Salesilainen

Reliikkitaulussa edustetut loput neljä pyhimystä ovat kaikki eläneet 1500–1600-luvuilla. Pyhä Francisco Xavier (1506–1552) oli kotoisin Navarrasta, Pohjois-Espanjasta. Opiskellessaan Pariisin yliopistossa hän tutustui Ignatius Loyalaan. Francisco Xavier kuului Loyolan lähipiiriin, joka 1534 perusti jesuiittajärjestön. Kolme vuotta myöhemmin Francisco Xavier vihittiin papiksi, ja 1541 hän lähti ensimmäiselle lähetysmatkalleen Goaan, Intiaan, jossa hänen ensimmäiseksi tehtäväkseen tuli lähetystyö Goan kristittyjen parissa. Francisco Xavierin seuraava kohde oli Etelä-Intian rannikko. Täällä elänyt Paravas-kansa ei tuntenut kristinuskoa juuri ollenkaan. Opettamisen helpottamiseksi Francisco Xavier opetteli paikallisen kielen. Toinen seikka, joka helpotti kanssakäymistä, oli Francisco Xavierin tapa lähestyä ihmisiä sellaisena kuin he olivat: samalla tavalla pukeutuen, samoja tapoja noudattaen. Vuosina 1545–1547 Francisco Xavier toimi Malakassa (nykyistä Malesiaa) ja Molukeilla (nykyistä Indonesiaa). Vuonna 1549 hän siirtyi Japaniin, jossa hänen ensimmäinen asemapaikkansa oli lounaisjapanilainen Kagoshiman kaupunki. Täällä hän opetteli Japanin

kieltä ja saarnasi, mutta viranomaisten estettyä hänen toimintansa, siirtyi hän pohjoisemmaksi ja lopulta Honsun saarelle ja Kiotoon, Japanin keisarilliseen pääkaupunkiin. Hän joutui toteamaan, että Intiassa toiminut vaatimattoman saarnaajan olemus ei puhutellut japanilaisia. Kun hän palasi Kiotosta Yamaguchiin, hän esiintyi hyvin pukeutuneena Portugalin lähettiläänä, ja antoi Intiasta tuomansa lahjat Yamaguchin lääninherralle. Uusi lähestymistapa kantoi hedelmää, Francisco Xavier sai luvan saarnata, ja hän sai lisäksi tyhjän buddhalaisluostarin toimipaikakseen. Vuonna 1552 Francisco Xavier lähti ulkomaalaisilta suljettuun Kiinaan. Päästyään Shangchuanin saarelle, Macaon lounaispuolelle, hän kuitenkin sairastui ja kuoli 3.12. Francisco Xavierin ruumis kuljetettiin laivalla ensin Malakkaan ja sitten Goaan, jossa sitä edelleen säilytetään Hyvän Jeesuksen basilikassa (Basílica do Bom Jesus). Francisco Xavier kanonisoitiin vuonna 1622. Hänen muistopäivänsä on 3. joulukuuta. Pyhä Francisco Xavier on mm. ulkomaanlähetyksen, maahanmuuttajien ja viinitilojen sekä useiden Aasian maiden suojelija. (Guiley 2001, 119–121; Melchers 1978, 781–783; Thurston ja Attwater 1990d, 474–481.)

Pyhää Francisco Xavieria yhdeksän vuotta nuorempi oli Ávilan Pyhä Teresa. Hän oli syntynyt Espanjassa, Ávilan kaupungissa vuonna 1515. Teresa oli jo lapsena erittäin kiinnostunut pyhimysten elämästä ja toivoi voivansa elää erakkona. Äidin kuolema aiheutti Teresassa kuitenkin muutoksen, ja hän alkoi lukea romansseja ja pukeutua muodikkaasti. Muutoksesta huolestunut isä laittoi 15-vuotiaan tyttärensä ávilalaiseen augustiinolaisnunnien luostariin. Oltuaan täällä puolitoista vuotta Teresa päätti, että hänestä tulee nunna. Isänsä vastustuksen takia 20-vuotias Teresa meni salaa Ávilan ulkopuolella olevaan karmeliittanunnien luostariin, jossa antoi nunnalupauksen. Teresa oli kuitenkin usein vakavasti sairas, tuskissaan ja puolitajuttomana. Lääkärit eivät kyenneet auttamaan häntä, ja lopulta hänen oletettiin kuolevan. Rukoileminen antoi hänelle kuitenkin voimia, ja hän alkoi vähitellen parantua. Rukoilemisesta tuli Teresan keskeinen elämänsisältö. Usein rukoilemiseen sisältyi mystisiä kokemuksia ja transsinomaisia tiloja, ja 1559 Teresa tunsu enkelin lävistävän sydämensä rakkauden nuolella. Vuonna 1562 Teresa sai luvan perustaa Ávilaan luostarin, joka noudatti tiukempia sääntöjä kuin paikalliset karmeliittaluostarit. Täällä painotettiin hiljaisuutta ja lakkaamatonta rukoilemista. Nunnilla oli kenkien sijaan sandaalit, joten heitä kutsuttiin ”kengättömiksi karmeliitoiksi”. Myöhemmin Teresa sai luvan perustaa lisää luostareita, ja hän paneutui karmeliittasääntökunnan uudistamiseen. Teresa kuoli 4.10.1582 Alba de Tormesiin perustamassaan luostarissa. Samaan aikaan tapahtuneen kalenteriuudistuksen takia hänen

kuolinpäiväkseen merkittiin kuitenkin 15.10. Teresan hauta on Alba de Tormesissa (Monasterio de la Anunciación de Nuestra Señora de Carmelitas Descalzas de Alba de Tormes), mutta hänen reliikkejään on myös mm. Ávilassa (Convento de Santa Teresa). Teresa kanonisoitiin 1662, ja hänet julistettiin kirkon opettajaksi ensimmäisenä naisena 1970. Pyhän Teresan muistopäivä on 15. lokakuuta. Hän on sydänkohtauksista kärsivien suojelija ja varjelee päänsäryltä. (Guiley 2001, 317–321, Melchers 1978, 668–672; Thurston ja Attwater 1990d, 111–121.)

Jeanne-Françoise de Frémyot (1572–1641) oli Burgundin parlamentin presidentin tytär, joka kaksikymmenvuotiaana, 1592, meni naimisiin Ranskan armeijan upseerin, Christopher de Rabutinin kanssa, ja näin hänestä tuli Chantalin paronitar. Pari muutti miehen suvun linnaan (Le château de Bourbilly), jonka taloudesta Jeanne-Françoise alkoi huolehtia. He saivat seitsemän lasta, joista kolme ensimmäistä kuoli varhain. Vuonna 1601 tapahtuneen ampumaonnettomuuden seurauksena Christopher de Rabutin kuoli. Jeanne-Françoise antoi kuitenkin anteeksi henkilölle, joka oli vastuussa onnettomuudesta, ja tuki tätä tämän elämässä monin tavoin. Puolison kuolemasta toivuttuaan Jeanne-Françoise jakoi aikansa lastensa, taloudesta huolehtimisen ja rukoilemisen välillä. Eräänä päivänä hän kuitenkin sai näyn hahmosta, joka muistutti Frans Salesilaista ja kun he viimein 1604 tapasivat, Jeanne-Françoise tiesi heti, että tästä henkilöstä oli tuleva hänen hengellinen oppaansa. Frans Salesilaisen neuvosta Jeanne-Françoise sääтели hartaudentarjoitustaan eikä liioitellut lihankidutusta, vaan jakoi aikansa myös muihin toimiin kuten lastenhoitoon, sairaiden luona vierailuihin ja kuolevien vuoteen ääressä valvomiseen. Ennen pitkään Jeanne-Françoise alkoi harkita luostariin vetäytymistä, mutta keskusteltuaan asiasta 1607 Frans Salesilaisen kanssa tämä sai ajatuksen uuden sääntökunnan perustamisesta. Viimein 1610 luostari perustettiin Annecyyn, ja Jeanne-Françoise liittyi sen sisarkuntaan. Uuden sääntökunnan perusajatuksena oli, että sinne voisivat tulla sellaiset naiset, jotka ikänsä, terveytensä tai muun seikan takia eivät voineet liittyä jo olemassa oleviin sääntökuntiin. Toisena tavoitteena oli, että luostari ei olisi suljettu, vaan sisaret voisivat toimia ympäröivän yhteisön hyväksi. Jälkimmäisestä periaatteesta Frans Salesilainen joutui kuitenkin luopumaan. Sääntökunnan nimeksi tuli visitaatiosisaret (latinaksi *Ordo Visitationis Beatissimae Mariae Virginis*), ja sen sääntöjen perustana oli nöyryys ja sävyisyys. Frans Salesilaisen kuoltua 1622 jäi luostarikunnasta huolehtiminen Jeanne-Françoiselle. Kun hän 1635–1636 teki laajan kierroksen sääntökunnan luostareissa, oli niitä jo 65. Vuonna 1641 Jeanne-Françoise kävi kuningatar Anna

Itävaltalaisen kutsusta Pariisissa, hovissa, mutta sairastui paluumatkalla ja kuoli 13.12. Moulins'n visitaatiosisarten luostarissa. Jeanne-Françoisen ruumis vietiin Annecyyn ja haudattiin visitaatiosisarten kirkkoon, Frans Salesilaisen lähelle. Jeanne-Françoise de Chantal kanonisoitiin 1767. Hänen muistopäivänsä on 21. elokuuta. Hän on mm. leskien suojelija. (Melchers 1978, 801–804; Thurston ja Attwater 1990c, 369–373.)

Edellä mainittu Pyhä Frans Salesilainen (1567–1622) oli Salesin linnassa syntynyt savoylaisen aatelistiperheen poika, joka opiskeli Pariisin jesuiittakollegiossa. Teologian opiskelu teki Fransiin lähtemättömän vaikutuksen, ja hän vannoi omistautuvansa Neitsyt Marialle. Frans jatkoi opiskeluaan Padovan yliopistossa, josta hän valmistui oikeustieteen tohtoriksi. Hänestä tuli Savoy'n senaatin lakimies Chambéryssä. Fransin isä yritti järjestää hänelle senaattorin paikan ja naittaa hänet aatelistiperheen perijättärelle, mutta Frans kieltäytyi molemmista. Sen sijaan Geneven piispa Claude de Granier järjesti Fransille Geneven tuomiokapitulin provostin viran 1593. Virassaan Frans oli suoraan paavin alainen. Kun de Granier kuoli 1602, Frans nimitettiin Geneven piispaksi. Hän oli erittäin aktiivinen piispan toimissaan, vieraili seurakunnissa sekä teki uudistuksia ja ohjeistuksia. Koska Geneven kaupunki oli kalvinistinen, toimi Frans Annecystä käsin. Täällä hän eli köyhän papin tapaan, saarnasi sekä kirjoitti kirjeitä ja tutkielmia. Hänen kuuluisin teoksensa on ”Johdanto hurskaaseen elämään” (de Sales 1609), joka oli tarkoitettu ns. tavallisille ihmisille oppaaksi pyhyiden saavuttamiseen. Vuonna 1607 hän perusti visitaatiosisarten sääntökunnan nuorille tytöille ja leskille. Vuonna 1622, matkalla Lyonissa, hän sai halvauksen ja kuoli 28.12. Hänen sydämensä talletettiin Lyoniin, mutta muu ruumis siirrettiin Annecyyn ja haudattiin visitaatiosisarten kirkkoon. Ranskan vallankumouksen aikana nunnat veivät Fransin sydämen turvaan Venetsiaan, jonne se myös jäi. Frans Salesilainen kanonisoitiin 1665 ja julistettiin kirkon opettajaksi 1877. Pyhän Frans Salesilaisen muistopäivä on 24. tammikuuta. Hän on mm. asianajajien, opettajien, sanomalehtimiesten ja kirjoittajien sekä kuurojen suojelija. (Guiley 2001, 113–114; Melckers 1978, 62–65; Thurston ja Attwater 1990a, 196–201.)

Loppupäätelmät

On tuskin sattumaa, että reliikkien edustamilla pyhimyksillä ja relikvaarion ensimmäisellä omistajalla, piispa Jennyllä on yhtymäkohtia. Tämä koskee erityisesti keskeisimmässä asemassa olevaa Pyhää Frans Salesilaista. Hän oli Jennyn edeltäjä Geneven piispana, ja hänen

tavoitteena oli palauttaa kalvinisteiksi kääntyneitä takaisin katolisen kirkon piiriin. Piispa Jennyllä ei ehkä ollut selkeää käännytysohjelmaa, mutta hänen toimintatapansa tuotti uusia seurakuntalaisia katoliseen kirkkoon. Käännytys- ja lähetystyön puolesta yhtymäkohta löytyy myös kolmanteen jesuiittakoulutuksen saaneeseen henkilöön, Pyhään Francisco Xavieriin ja edelleen Pyhään Johannes Kastajaan. Molemmat piispat, Jenny ja Frans Salesilainen, olivat myös arvostettuja saarnaajia, kirjoittajia ja opettajia sekä organisoivat uskonelämää. Tässä löytyy yhteys myös Pyhään Basileukseen ja Pyhään Ávilan Teresaan, jotka ovat virallisesti nimettyjä kirkonopettajia (jälkimmäinen tosin vasta vuodesta 1970 alkaen) ja luostarilaitosten perustajia. Vastaavanlaisia yhtymäkohtia ei voida osoittaa Jennyn ja visitaatiosisarten Fribourgin Taide- ja historiamuseoon deponoidun taulurelikvaarion välillä. Siinä esiintyvät Jeesus (kappale Pyhää ristiä), Neitsyt Maria (pala huntua), Pyhä Rosa Limalainen (luunpala) ja Pyhä Gregorius (pala luuta) sekä kaksi muuta reliikkiä, joiden edustamaa pyhimystä ei voida varmuudella tunnistaa: Pyhä Herment (hammas) ja Pyhä Modesta (luunpala). (Stephan Gasserin sähköpostiviesti 6.7.2016.) Vaikka kaikkien Porvoon taulurelikvaariossa edustettujen pyhimysten yhteys piispa Jennyn ei ole selvä, vaikuttaa siltä, että useat reliikit on valittu erityisesti häntä ajatellen. Samalla on korostettu visitaatiosisarten yhteyttä häneen, sillä Pyhällä Frans Salesilaisella ja Pyhällä Jeanne-Françoise de Chantalilla on yhteys taulurelikvaarion valmistuspaikkaan: edellinen oli visitaatiosisarten sääntökunnan perustaja ja jälkimmäinen toimi sen organisoijana, kun Fribourgin kongregatio sai alkunsa vuonna 1635 (Visitation-Fribourg).

On vaikea sanoa, miksi Lindholmit hankkivat taulurelikvaarion. Mitään sopimusta Porvoon museoyhdistyksen kanssa sellaisen välittämisestä ei ollut, eikä sillä liene ollut suurta henkilökohtaista merkitystä Lindholmeille, koska he luopuivat siitä jo samana vuonna, kun se oli hankittu Sveitsistä. Vaikuttaa siis siltä, että taulurelikvaario joutui sattumalta Suomeen.

Ensimmäiset reliikit ovat voineet tulla Suomeen jo esihistoriallisen ajan ja keskiajan taitteessa ns. enkolpion-ristien sisällä (ks. esim. Kivikoski 1973, Abb. 1147, 1151 ja 1152). Mahdollisesti varhaisin Suomeen tullut reliikki, joka on säilynyt meidän päiviimme, on Turun tuomiokirkon kokoelmaan lukeutuva Pyhän Pancratiuksen reliikki. Luu, joka ajoittuu 300–400-luvulle, on suojattu silkkikankaalla todennäköisesti 1100- tai 1200-luvulla (Arponen 2016, 249–250). Katolisen keskiajan kuluessa reliikkejä saapui Suomeen kymmenittäin, mahdollisesti jopa sadoittain. Suurin osa reliikeistä lienee sijoitettu alttareihin, mutta osa asetettiin alttareiden

päälle, relikvaarioihin. Suomen keskiaikaisista relikvaarioista on niukasti tietoa. Niistä monet ovat todennäköisesti olleet puisia, ja ne ovat sittemmin hävinneet. Toisaalta Kustaa Vaasan aikana toteutetun kirkon omaisuuden takavarikoinnin yhteydessä arvometalliset relikvaariot joutuivat kruunulle (Källström 1940). Paavali Juustenin Suomen piispain kronikassa todetaan, että Maunu II Tavast hankki Venetsiasta hopeiset säilytysastiat Pyhän Henrikin kallolle ja käsivarrenluulle (Koskenniemi ja Matinoli 1978, 27). Tämä on harvoja relikvaarioiden historiaa keskiajan Suomessa valaisevia dokumentteja.

Porvoon keskieurooppalaisen relikvaarion hankkiminen Suomeen on tavallaan jatkumo keskiajan tapahtumille. Taulurelikvaariolla ja sen sisältämällä reliikeillä ei kuitenkaan ole ollut samanlaista merkitystä kuin aikoinaan hankituilla pyhäinjäännöksillä ja niiden säilytysastioilla. Taulurelikvaario ei toiminut alkuperäisessä tarkoituksessaan, osana katolista pyhimyskulttia. Sen sijaan taulurelikvaario sai uuden merkityksen matkamuuistona ja edelleen osana kulttuurihistoriallisia museokokoelmia. Taulurelikvaarion merkitys kulttuurihistoriallisena esineenä perustuu siihen, että se joutui enemmän tai vähemmän sattumalta Suomeen: se on meillä harvinainen, mutta edustava esimerkki katolisesta pyhimyskultista uudella ajalla. Se on myös hyvä näyte keskieurooppalaisten luostareiden meillä vähän tunnetusta käsityöperinteestä. Erityisen lisäarvon relikvaariolle tuo sen aikaisempi omistaja, Toby Jenny, sillä Suomen museoissa ei liene monia esineitä, joiden omistaja on ollut katolinen piispa.

Kiitokset

Seuraavien henkilöiden apu on ollut korvaamaton artikkelin kirjoittamisessa: Tekstiilikonservaattori Heidi Gustafsson (Porvoon museo), Dr Stephan Gasser (Fribourgin Taide- ja historiamuseo) ja arkistonhoitaja Nathalie Dupré-Balmat (Lausannen, Geneven ja Fribourgin hiippakunnan kanslia) sekä Fribourgin kantonin arkiston henkilökunta.

Kirjallisuus

Angenendt, Arnold 1989. Der Kult der Reliquien. Teoksessa Anton Legner (toim.), *Reliquien Verehrung und Verklärung. Skizzen und Noten zur Thematik und Katalog zur Ausstellung der Kölner Sammlung Louis Peters im Schnütgen-Museum*. Köln: Stadt Köln – Schnütgen-Museum.

Angenendt, Arnold 1994. *Heilige und Reliquien. Die Geschichte ihres Kultes vom frühen Christentum bis zur Gegenwart*. München: Verlag C. H. Beck.

Arponen, Aki 2016. Turun tuomiokirkon pyhänjäännökset aikojen saatossa. Teoksessa Meri Heinonen ja Marika Räsänen (toim.), *Pohjoinen reformaatio*. Turku: Turku Centre for Medieval and Early Modern Studies & Turun Historiallinen Yhdistys.

Bartlett, Robert 2013. *Why Can the Dead Do Such Great Things? Saints and Worshippers from the Martyrs to the Reformation*. Princeton: Princeton University Press.

Bible History Daily, January 2012. URL <https://www.biblicalarchaeology.org/daily/biblical-sites-places/biblical-archaeology-sites/tomb-of-apostle-philip-found/> (luettu joulukuussa 2017).

Braun, Joseph 1940. *Die Reliquiare des christlichen Kultes und ihre Entwicklung*. Freiburg im Breisgau: Herder & Co. GMBH. Verlagsbuchhandlung.

Businesscollage. URL <https://www.businesscollege.fi/toiminta/hbcoy/6> (luettu joulukuussa 2017).

Carpelan, Tor 1942. *Ättertavlor*. I. Helsingfors: Frenckellska tryckeri aktiebolaget.

De Goedt, Michel 1993. Le Christ de Thérèse de Jésus. *Collection "Jésus et Jésus-Christ" dirigée par Joseph Doré. Institut Catholique de Paris*. No 58.

de Sales, François 1609. *Introduction à la vie dévote*. Lyon: Pierre Rigaud.

de Sales, François 1676. *Les epistres spirituelles de Saint François de Sales*. Tome second. Paris: Frederic Leonard.

Dictionnaire 1818. *Dictionnaire alphabétique et chronologique des Saints et Saintes de l'église universelle*. Paris: Alexis Eymery.

du Fresne du Cange, Charles 1665. *Traite historique du chef de S. Jean Baptiste*. Paris: Sebastien Cramoisy & Sebastien Mabre-Cramoisy.

Dupont, Edmond 1857. *Liste générale des saints d'après le martyrologe universel de chastelain*. URL <http://www.jstor.org/stable/23400307> (luettu huhtikuussa 2018).

Finlands Allmänna Tidning 26.4.1880. URL

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/467185?page=3> (luettu helmikuussa 2018).

Framtid 27.5.1910. URL <https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/633966?page=2> (luettu helmikuussa 2018).

Freeman, Charles 2012. *Holy bones, holy dust. How relics shaped the history of medieval Europe*. New Haven and London: Yale university press.

Fredrikshamns Tidning 7.7.1886. URL

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/23166?page=2> (luettu helmikuussa 2018).

Fribourg 1834. URL <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3QS7-89HP-BHFQ?i=30&cc=2142772> (luettu joulukuussa 2017).

Fribourg 1845. URL <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3QS7-89HB-Q36M?i=48&wc=MHNM-XMS%3A368462701%2C368470001&cc=2142775> (luettu joulukuussa 2017).

Gordan, Lucy 2012. Quilling: Devotional Creations from Cloistered Orders. *Inside the Vatican Magazine*. September 1, 2012. URL

<https://insidethevatican.com/magazine/culture/books/quilling-devotional-creations-from-cloistered-orders> (luettu joulukuussa 2017).

Grimme, Ernst Günther 1972. *Goldschmiedekunst im Mittelalter. Form und Bedeutung des Reliquiars von 800 bis 1500*. Köln: Verlag M. DuMont Schauberg.

Guiley, Rosemary Ellen 2001. *The Encyclopedia of Saints*. New York: Facts On File, Inc.

Helsingfors Dagblad 1.5.1883. URL

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/132506?page=4> (luettu joulukuussa 2017).

Hiski-Loviisa-Kastetut. URL <http://hiski.genealogia.fi/hiski/8qc2c5?fi+0306+kastetut+6263> (luettu helmikuussa 2018).

Hiski-Myrskylä-Kastetut. URL <http://>

<http://hiski.genealogia.fi/hiski/8qc2c5?fi+0346+kastetut+6767> (luettu joulukuussa 2017).

Hiski-Pernaja-Vihityt. URL <http://hiski.genealogia.fi/hiski/8qc2c5?fi+0387+vihityt+5504> (luettu helmikuussa 2018).

Hufvudstadsbladet 21.2.1910. URL

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/768180?page=1> (luettu helmikuussa 2018).

Kirchliche Nachrichten, Schweiz. *Katholische Blätter aus Tirol*. IV. Jahrgang, No 7, 1846, 154–158.

URL <https://books.google.fi/books?id=->

[PtSAAAaAAJ&pg=PA154&dq=peter+tobias+jenni&hl=fi&sa=X&ved=0ahUKEwiwm_blxIvLAhVDBywKHUxMDx0Q6AEIUTAI#v=onepage&q=peter%20tobias%20jenni&f=false](https://books.google.fi/books?id=-PtSAAAaAAJ&pg=PA154&dq=peter+tobias+jenni&hl=fi&sa=X&ved=0ahUKEwiwm_blxIvLAhVDBywKHUxMDx0Q6AEIUTAI#v=onepage&q=peter%20tobias%20jenni&f=false) (luettu joulukuussa 2017).

Kivikoski, Ella 1973. Die Eisenzeit Finnlands. Bildwerk und Text. Helsinki: Finnische Altertumsgesellschaft.

Koskenniemi, Heikki ja Matinoli, Eero (toim.) 1978. *Henrici Gabrielis Porthan. Opera omnia*. VI. Turku: Porthan-seura.

Källström, Olle 1940. Finlands offer av kyrksilver under Gustav Vasa. *Fornvännen* 1940, 207–216.

Landgraf, Edeltraud 2001. *Krüll-Arbeiten*. Filigrane Arbeiten mit Papier Roulé. München: Erwin Friedmann Verlag.

Lehnherr, Yvonne 2003. Présence et absence: a propos des reliques et des reliquaires. Anwesenheit und Abwesenheit: Über Reliquien und Reliquiare. Teoksessa *Au-delà du visible. Reliquaires et travaux de convents. Jenseits des Sichtbaren. Reliquiare und Klosterarbeiten*. Fribourg / Freiburg: Musée d'art et d'histoire Fribourg / Museum für Kunst und Geschichte Freiburg, 19–27.

Liturginen kalenteri. URL <https://katolinen.fi/liturginen-kalenteri> (luettu huhtikuussa 2018).

Lutterbach, Hubertus 2013. Die Geschichte der Reliquien von den Anfängen bis zum Mittelalter. Ein direkter Zugang zur göttlichen Kraft. *Welt und Umwelt der Bibel* 1/2013, 13–17.

Melchers, Erna, Melchers, Hans ja Melchers, Carlo 1978. *Das grosse Buch der Heiligen. Geschichte und Legende im Jahreslauf*. München: Südwest Verlag GmbH & Co. KG.

Nutid 6/1904. URL <https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/925026?page=17> (luettu helmikuussa 2018).

Ravier, André 2007. *Saint Jeanne de Chantal. Noble Lady, Holy Woman*. Stella Niagara, NY: DeSales Resource Center.

Roman Catholic Diocese of Lausanne, Geneva and Fribourg. URL

https://en.wikipedia.org/wiki/Roman_Catholic_Diocese_of_Lausanne,_Geneva_and_Fribourg

ja URL

https://fr.wikipedia.org/wiki/Liste_des_%C3%A9v%C3%AAsques_de_Lausanne,_Gen%C3%A8ve_et_Fribourg (luettu joulukuussa 2017).

Sanchez, Jean-Michel 2009. *Reliques et reliquaires. Jérusalem, Rome, Compostelle et...la Provence*. Méolans-Revel: Éditions Grégoriennes.

Suomalainen Wirallinen Lehti 17.7.1901. URL

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/702055?page=2> (luettu helmikuussa 2018).

Suomen ortodoksinen kirkko. URL <https://www2.ort.fi/content/2102017> (luettu huhtikuussa 2018).

Thurston, Herbert J. ja Attwater, Donald (toim.) 1990a. *Butler's Lives of the Saints*. Complete Edition. Volume II. January, February, March. Westminster, Maryland: Christian Classics.

Thurston, Herbert J. ja Attwater, Donald (toim.) 1990b. *Butler's Lives of the Saints*. Complete Edition. Volume II. April, May, June. Westminster, Maryland: Christian Classics.

Thurston, Herbert J. ja Attwater, Donald (toim.) 1990c. *Butler's Lives of the Saints*. Complete Edition. Volume III. July, August, September. Westminster, Maryland: Christian Classics.

Thurston, Herbert J. ja Attwater, Donald (toim.) 1990d. *Butler's Lives of the Saints*. Complete Edition. Volume IV. October, November, December. Westminster, Maryland: Christian Classics.

Vassel de Fautereau, Timoléon 1862. *Vies des saints du R. P. Ribadénéira*. Tome treizième. Paris: Louis Vivès.

Visitation–Fribourg. URL <http://www.la-visitation.org/les-monasteres/fribourg/le-monastere/48-les-monasteres/fribourg/monastere/50-histoire> (luettu helmikuussa 2018).

Vonlanthen, Hugo 1967: Bischof Pierre-Tobie Yenni und die Diözese Lausanne 1815–1830: ein Beitrag zur Geschichte der Restauration in der Schweiz. *Freiburger Geschichtsblätter* 55 (1967).

Yenni, Pierre-Tobie 1821. *Catéchisme, ou abrégé de la doctrine chrétienne, à l'usage de la jeunesse, et de tous les fidèles du diocèse de Lausanne*. Fribourg en Suisse: Fs.-Louis Piller.

Yle 27.2.2011. URL <https://yle.fi/uutiset/3-5397280> (luettu joulukuussa 2017).

Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899. URL <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/1853-1899/henkilo.php?id=18419> (luettu joulukuussa 2017).

Östra Finland 25.8.1909. URL

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/792672?page=2> (luettu helmikuussa 1909).

Östra Nyland 27.1.1909. URL

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/771102?page=3> (luettu joulukuussa 2017).